

Motion till riksdagen

1989/90:N257

av Gudrun Norberg m.fl. (fp)

Detaljhandeln

Näringspolitiken koncentreras i stor utsträckning till de tillverkande företagen. Trots detaljhandelns stora betydelse tilldrar den sig betydligt mindre intresse. Detaljhandeln är den viktiga länken mellan producent och konsument, och handeln har stor betydelse för boende, trafik och kommunikationer, turism m.m. Kort sagt – detaljhandeln är viktig för alla människor i vårt land.

En fungerande detaljhandel med välfyllda butiker och varuhus är något som vi tar för givet och självklart. Men detta enorma utbud tillhör inte vardagen för folk i alla länder. Särskilt under de senaste månaderna har vi dagligen via massmedia blivit uppmärksammade på förhållandena i öststaterna. I dessa länder med planekonomier och kommunistiska regimer gapar hyllorna oftast tomma medan människorna köar i timmar för att kunna få köpa åtminstone något av det allra nödvändigaste. Den glädjande utveckling som nu pågår i de europeiska östländerna kommer förhoppningsvis att innebära en successiv övergång till marknadsekonomi med ökad handel och därmed en bättre fungerande detaljhandel som följd.

Den svenska detaljhandeln fungerar förhållandevis väl, med mångfald i utbudet och konkurrerande butiker som ger konsumenten både valfrihet och köptrygghet. Det är emellertid mycket viktigt att denna självklarhet inte övergår i minskat intresse och engagemang, utan tvärtom. Det måste finnas en stor medvetenhet om handelns betydelse i ett modernt samhälle. Inom detaljhandeln pågår alltid en anpassning till samhällets förändring och utveckling samt till den service som dagens och morgondagens kunder vill ha.

De långa avstånden i vårt land ställer stora krav på distribution och effektivitet. Varor producerade långt uppe i norr säljs några timmar senare i affärerna i södra Sverige, och omvänt. Det förhållandet gäller också färskvaror och färdiglagad mat. För ett antal år sedan var tillverkning och försäljning en lokal angelägenhet.

Distributionssystemet bör kännetecknas av allsidighet och alternativ vad gäller varuutbud, kvalitet, pris, service och komfort. Det är viktigt med mångfald och variationer i utbudet från exklusiv butik till lågprishallar.

Etableringsrätt och konkurrens

Näringsfrihet och etableringsrätt är nödvändiga förutsättningar för marknadsekonomi. Folkpartiet anser därför att det måste finnas mycket starka

skäl om man skall acceptera olika former av tillståndstvång inom näringslivet. Det är inte motiverat med inskränkningar och restriktioner annat än om människors hälsa och säkerhet står på spel.

Framför allt dagligvaruhandeln kännetecknas av att några få starka "block" dominerar marknaden, med olika former av kopplingar mellan grossist- och detaljistledet. Det finns en risk att detta förhållande motverkar en effektiv konkurrens, vilket också har uppmärksamats av Näringsfrihetsombudsmannen.

Det är angeläget att de av NO inledda förhandlingarna kan fullföljas så att eventuella faktorer med skadlig verkan kan undanröjas. Samtidigt måste åtgärder från NO:s sida vara konkurrensneutrala. Enskilda företag i samverkan får t.ex. inte missgynnas i förhållande till kedjeföretag och ekonomiska föreningar.

De styrande i en kommun får på intet sätt favorisera eller utestänga en handelskedja eller ett företag från etablering i syfte att påverka marknadspositionerna. Företagen skall kunna etablera sig i fri konkurrens. Service så nära konsumenterna som möjligt bör vara en självklar målsättning. Det finns många flagranta exempel på politisk etableringsstyrning, som mer tillgodoser rent politiska intressen än konsumentintressen.

Folkpartiet motsatte sig regleringarna av detaljhandeln i plan- och bygglagen, därför att den inskränker näringsfriheten. Marknadsekonomins spelregler sätts ur funktion och detaljhandeln kan komma att styras av politiker på kommunkontoret i stället för av konsumenter och nyttjare. Kommunerna kan därigenom reglera näringsliv och handel, vilket inte alltid är i konsumenternas intressen.

Riksdagen bör nu begära förslag till förändringar i plan- och bygglagen i syfte att öka näringsfriheten.

Fria affärstider

Folkpartiet slår vakt om de fria affärstiderna. Vårt samhälle präglas ofta av stress och många upplever att inköpen måste göras under tidspress. Det är viktigt att det finns kvälls- och helgöppna butiker och varuhus så att familjen kan handla tillsammans i lugn och ro. I ett modernt samhälle som Sverige är denna möjlighet närmast en självklar rättighet. Reglerade affärstider innebär obefogade, politiska pekpinnar och ett föråldrat synsätt. Konsumenterna har med all tydlighet visat att de vill handla under kvällar och söndagar.

Från personalsynpunkt är inte helg- och kvällsöppna butiker en nackdel. För såväl skolor som andra är ofta helg- och kvällsjobb ett eftertraktat sätt att tjäna en slant. Och för butiksinnehavare och butikspersonal innebär fria affärstider också en möjlighet till egen shopping under fritid.

Socialdemokraterna har dock i sin regleringsiver ännu inte övergett tankarna på att återigen reglera affärstiderna. En utredning arbetar med att se över affärstidslagen och i riksdagen har den socialistiska majoriteten vägrat uttala att de fria affärstiderna skall vara kvar.

Folkpartiet anser att affärstiderna är en fråga för handeln och konsumenterna, som dessa parter kan göra upp själva. Handeln erbjuder öppethållande och kunderna har tackat ja.

Politikerna skall inte lägga sig i mer än nödvändigt. Utredningen om affärstiderna bör omedelbart läggas ner. Riksdagen bör uttala sitt stöd för de fria affärstiderna.

Mot. 1989/90
N257

Priser

Fri konkurrens i kombination med fri prisbildning ger bäst förutsättningar för sunda marknadsförhållanden. Med tillfredsställelse konstaterar vi att socialdemokraterna inte längre använder prisstoppsinstrumentet. Från folkpartiets sida har vi länge påtalat prisstoppsens avigsidor. Prisstopp har inte den inflationshämmande effekt som regeringen tidigare tycks ha trott. Prisregleringar kan snarast verka i motsatt riktning.

Varornas prismärkning är en aktuell fråga för handel och konsument. Prismärkning direkt på varorna eller på hyllkanten är en angelägen upplysning för kunden. Ett borttagande av prismärkningen vore inte bra för konsumenten.

Tidigare utredningsförslag om att förbjuda extrapriser får väl anses vara ett uttryck för en socialdemokratiskt präglad vilja att diktera villkoren för både handeln och konsumenterna. Folkpartiet anser däremot att butikskedjornas extraprissystem utgör en effektiv prispress och är gynnsam för konsumenterna. Systemet ger kunden möjlighet att anpassa sitt köpval till veckans extrapriser och därmed minimera kostnaderna. Konsumentverket har utarbetat riktlinjer för hur extrapriserna får användas. Vi utgår givetvis ifrån att dessa bestämmelser följs.

Extraprissystemet är samtidigt geografiskt neutralt genom att systemet tillämpas samtidigt i såväl tätort som i landsbygd. Det är därmed ett konkurrenskraftigt medel för landsbygdshandeln. Det visar sig ofta att inte ens lågprishallar kan konkurrera prismässigt med butikskedjornas extrapriser. Extraprissystemet, eller "röda lappar", bör enligt vår uppfattning få finnas kvar.

Produktsäkerhet

Det är viktigt att skadliga produkter omgående dras bort från marknaden och att konsumenterna får varningsinformation. Produktsäkerhetslagen anger vilka åtgärder som skall vidtas. Enligt lagen är det i första hand handeln som ansvarar för dessa uppgifter, utom vad gäller direkta märkesvaror då det ankommer på tillverkaren eller importören att återkalla varan. Detta bygger mera på effektivitetskriterier än på bedömningen av vem som faktiskt bär ansvaret.

Skadeståndsansvaret ligger hos tillverkaren eller importören, men i de fall då en grossist eller detaljist inte kan uppge vem som tillhandahållit honom varan eller säljer varan under eget namn kan dock grossisten eller detaljisten bli skadeståndsskyldig.

Folkpartiet anser att lagen i denna mening strider mot svensk rättsuppfattning. Förslag om ändringar av produktsäkerhetslagen framläggs i en annan motion till detta riksmöte.

Mer än vart tionde brott som begås i landet riktar sig mot detaljhandeln. Snatterier, våld, rån och skadegörelse har blivit stora problem för många butiker. Snatterier görs för flera hundratal miljoner kronor årligen. Antalet anmälda brott har stigit i rask takt. Till dessa får sannolikt läggas ett stort antal brott som inte anmäls. Av de anmälda brotten mot butik är det få som klaras upp.

Snatteri hör under allmänt åtal, dvs. polisen är i princip skyldig att rapportera sådana brott till åklagaren som har att väcka åtal. Reglerna om rapportering leder emellertid i praktiken till att ett stort antal snatterier inte rapporteras till åklagare, liksom reglerna om åtalsertergift leder till att många av de brott som faktiskt rapporteras inte åtalas.

Snatterierna är enligt vår uppfattning ett allvarligt problem. Förutom de ekonomiska skador som snatterierna orsakar för handeln, och indirekt för konsumenterna, är dessa brott inte sällan inkörsport för ungdomar till en grövre kriminalitet. Om inte snatteriet bekämpas med kraft kan en uppfattning att detta är en näst intill tillåten verksamhet befastas.

Snatterierna måste bekämpas med många medel där handelns egna åtgärder måste utgöra tyngdpunkten. Det finns emellertid anledning att också lagstiftaren försöker pröva nya vägar för att minska snatterierna. Detta har bl.a. föreslagits av stöldskyddsutredningen i dess betänkande Stöld i butik (SOU 1982:39). Utredningen föreslog att det skulle göras möjligt att använda ordningsbot vid snatteribrott. Ordningsbot innebär en förenklad hantering av påföljden för snatterier, där botten utfärdas och godkänns i omedelbar anslutning till brottet. Detta kan enligt vår mening vara en framkomlig väg för de erkända och okomplicerade snatteribrotten. Regeringen bör lägga fram förslag om en sådan nyordning.

För att ändra den rådande attityden till brottslighet är det nödvändigt att kriminalpolitiken för unga lagöverträdare är konsekvent och strikt. Samhällets signaler till unga måste vara entydiga – på brott följer straff. För många butiksbrott blir påföljden idag ingen alls, därför att åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse. Detta bidrar till att skapa misstro mot rättskipningen i landet och att bagatellisera brottslighet.

Folkpartiet anser att åtalsplikten innebär en rättssäkerhetsgaranti för allmänheten. I vår motion om Stärkt rättssäkerhet behandlas denna fråga närmare. I en särskild motion om ungdomsbrottslighet utvecklas också folkpartiets syn på detta område.

Sanera för variation

När affärscentra saneras och moderniseras kommer ofta den lilla butiken i kläm. Nybyggnad, ombyggnad och restaurering av byggnader betyder högre hyror. Många små butiker och andra småföretag har svårt att bära dessa kostnader. Kommunerna bör observera att sanering av den anledningen kan få negativa konsekvenser. Ett kommersiellt centrum skall, för att bli framgångsrikt, innehålla en variation av affärer. De små, mera oansenliga butikerna är ett viktigt komplement till de stora kedjebutikerna och varuhusen.

Lokalhyrorna är detaljhandelns näst största utgift och har kommit att ta

en allt större del av köpmannens budget. I centrala affärsområden är kostnaderna för att komma över ett hyreskontrakt ofta mycket höga. Det ankommer på kommunpolitikerna att vara observanta på detta, så att även småbutiker med skilda sortiment har en konkurrensstark situation. Vad gäller hyresavtal måste en acceptabel balans råda mellan hyresvärd och hyresgäst. Lokalhyresgäster bör ges samma rätt som de boende att ingå i en bostadsrättsförening.

Mot. 1989/90
N257

Landsbygdsbutiken

Även en regionalt tillfredsställande detaljhandelsservice måste finnas. Närbutiken är för många konsumenter den mest besökta butiken och det största inköpsstället. För landsbygden är butiken ett viktigt servicecentrum och stommen i den servicekedja som är nödvändig i en levande landsbygd. Ett glesbygdsstöd är för vissa orter en förutsättning för att få butiken bärkraftig.

Andra möjligheter, som kan hjälpa till att förbättra lönsamheten hos landsbygdsbutiken, är att denna kan bli central för fler serviceslag. Post- och apoteksärenden är exempel på landsbygdsservice som kan inordnas i butiken. Bankservice i butik är en annan verksamhet som pågått på försök en tid på ett antal platser. Detta försök har blivit uppskattat av landsbygdsbefolkningen.

Nu har Bankinspektionen skärpt bestämmelserna för verksamheten "Bank i butik", utan att försöksverksamheten utvärderats. Vi saknar förståelse för det ingreppet, som alltså inte har någon grund i utvärderingsresultat. Bankinspektionens krav får till följd att glesbygdsbutiker förmenas en servicegren. För varje del som försvinner från glesbygdsbutikens närhet, t.ex. post, bank, distriktsköterska, försäkringskassa o.s.v. sker en utarmning av kundtillströmningen och butiksnedläggelsen kommer närmare.

Torghandel

Torg- och marknadshandeln är mycket uppskattad av konsumenterna och ett trivsamt inslag i stadsbilden. Folkpartiet ser positivt på denna handel och vill främja en seriös och sund torghandel med minsta möjliga regleringar.

För närvarande uppgår omsättningen för den totala torghandeln och tillfälliga handeln m.m. till cirka 2,6 miljarder kr, vilket är drygt 1 procent av hela detaljhandelsomsättningen på 231,4 miljarder kronor.

En proposition om "Lag om viss tillfällig försäljning" är att vänta under våren. Folkpartiet avser att återkomma med förslag i samband därmed.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i plan- och bygglagen i syfte att öka etableringsrätten och den fria konkurrensen,
2. att riksdagen begär att regeringen lägger ner utredningen om affärstiderna,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd för de fria affärstiderna.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om extrapriser,¹

Mot. 1989/90
N257

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rapport- och åtalseftergift,²

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av ordningsbot för snatterier enligt vad i motionen anförts,²

4. att riksdagen hos regeringen begär att bankinspektionen får i uppdrag att liberalisera bestämmelserna angående verksamheten "Bank i butik".

Stockholm den 23 januari 1990

Gudrun Norberg (fp)

Hadar Cars (fp)

Isa Halvarsson (fp)

Christer Eirefelt (fp)

Lars De Geer (fp)

¹ 1989/90:L712

² 1989/90:Ju813